

Prorok — čovjek Božje riječi — u stradanju svoga naroda

Pero VIDOVIĆ

Prorok je čovjek koji promatra zbivanja u svjetlu Božje riječi.¹ U događajima vidi dublje od uzročno-posljedičnog spleta okolnosti. Nastoji razabrati u njima, ispod njihove pojavnosti, Božji govor za pojedinca ili zajednicu, tumači ih, kritizira kroz prizmu Božje riječi, nastoji ih preobraziti ili usmjeriti njihov tijek zbivanja.

Takav je stav biblijskih proroka i u svezi s ratom koji u njihovim spisima postaje simbolom sukoba između snaga dobra i zla (usp. Ez 38-39), »preludijem vječne vladavine mira«² (usp. Iz 2,2-4). U tom bi svjetlu trebalo razumjeti i proročko gledanje s obzirom na obrambeni, osloboditeljski rat.

U prvom dijelu ovog izlaganja osvrnuti ćemo se na činjenicu kako Crkva, koja svoje naučavanje temelji na Bibliji, izražava opravdanost rata. U drugom i trećem dijelu nešeg razmišljanja osvrnut ćemo se na dva tragična događaja povezana s agresorskim ratom, dva stradanja biblijskog naroda. Prvi je progonoštvo, iz 6. st. pr.Kr., kada je izgledalo da je okupator krvavo pomeo biblijsku zemlju, tako što je uništio njegove religiozne i kulturne znakove života, a sam narod odveo u Babilon, u sužanjstvo. Zatim je u 2. stoljeću pr. Kr. pokušao tiranin Antioh IV. Epifan uništiti isti narod. Tijekom egzilskih zbivanja javljaju se tri velika proročka lika: Ezekijel, Jeremija i Izaija,³ a u 2. st. Danijel.

Koju su ulogu te osobe Božje riječi odigrale u navedenim stradanjima? Što to znači pobijediti u ratnom stradanju, dobiti rat? Kako su proroci uspjeli iza tragedije otkriti, probuditi stvaralačku priliku za svoj narod?

1. Pravedni rat

1.1. Postoji li pravedni rat?

U ovom našem trenutku kada govorimo o stradanju naroda mislimo ponajprije na ratna stradanja koja su nas zadesila. To je provala zla koja se

1 Izlaganje održano za skupinu bivših članova studentske zajednice »JORDAN«, u Zagrebu 9. svibnja 1992.

2 J. RADERMAKERS, »Guerre«, DICTIONNAIRE ENCYCLOPEDIQUE DE LA BIBLE, Brepols, Maredsous 1987 (nadalje:DEB), p. 546.

3 Spominjemo kao zanimljivost da se u šestom stoljeću pr. Kr. - kad se u biblijskom svijetu izdižu proroci Ezekijel, Jeremija i Izaija - pojavljuju Konfucije, Zoroaster, Buddha, zatim jonski filozofi (Usp: P. A. ACKROYD, *Exile and Restoration*, SCM Press, London 1983, p. 7).

sastoji ne samo od najgorih oblika homicida, nego - da se poslužimo sintagmom koju su uvela djeca - našim ljudima ubijaju kuće, susjedstvo, zavičaj... Ugurani smo u rat protiv svoje volje... Pitanje koje se nameće, a kojemu u ovom dijelu izlaganja želimo ukratko pristupiti, jest: može li se govoriti o pravednom ratu? Je li ikada rat opravdan?

Apriorno govoreći, Crkva zabranjuje svaki oblik nasilja. Crkvene zajednice prvih stoljeća kršćanstva zastupale su evanđeoski pacifizam.

To lijepo crkveno načelo relativno brzo naišlo je na iznimke i rat je pod određenim uvjetima dobivao oznaku pravednog rata.

Nakon što su rimski imperatori, počevši od Konstantina,⁴ sve više bili kršćani, i nakon onog doba koje se krasilo oznakom »pax romana«, kad su barbari počeli sve intenzivnije i češće udarati na granice imperija, nastao je problem u kojim uvjetima smije ratovati kršćanski suveren. Prve temelje odgovora pokušao je dati Augustin (354-430). Rat je pravedan, drži Augustin, ako ga vodi legitimni suveren, ako mu je cilj obrana domovine (defenzivni, obrambeni rat) i uspostava narušene pravde (ofenzivni rat). Međutim, prije nego progovori oružje potrebno je upotrijebiti sve mirovne mogućnosti. Biskup iz Hipona daje i konkretni primjer pravednog rata. Rimski imperij, kojim upravlja car kršćanin (legitimni suveren) i koji je sukladan civiliziranom svijetu, vodi pravedan rat protiv barbarskih osvajača.

Raymond de Peñafort (1175-1275) u svojoj *Summa de casibus* drži da je rat pravedan ako ispunja pet uvjeta, a tiču se osobe, objekta, uzroka, »duha« i autoriteta. *Osoba*: ne smije biti iz crkvenog staleža; *Objekt*: obrana domovine ili povratak ugrabljenih dobara; *Uzrok*: neizbježivost rata proizlazi iz prijeke potrebe uspostave mira; »*Duh*«: rat ne smije biti praćen ni mržnjom niti osvetom; *Autoritet*: Autoritet mora biti a) crkveni, osobito ako se vodi rat za vjeru, ili b) knežev autoritet. Ako bi manjkala makar jedna od navedenih točaka, kanonist iz Barcelone smatra rat nepravednim.

Nešto poslije Toma Akvinski (1225-1617) sažima navedenih pet uvjeta pravednog rata u tri točke, koje se odnose na autoritet kneza,⁵ pravedan uzrok i časnu nakanu (izbjegavanja zla, postizanje mira).

Jedan od najpoznatijih teoretičara pravednog rata je Francisco de Victoria (1480-1546).⁶ Ovaj profesor sa sveučilišta u Salamanci već poznatim načelima pravednog rata proširuje vidike. Država je, prema njegovu nau-

4 Flavius Valerius Aurelius Claudius CONSTANTINUS (280?-337) garantira Milanским ediktom iz 313. kršćanima toleranciju koja je ekvivalentna priznanju kršćanstva kao državne religije.

5 Termin »knez« treba razumjeti u smislu legitimnog vladara.

6 O teoriji »bellum-justum« od grčkih filozofa do kasne skolastike piše I. KOPREK u svojoj knjizi *Korak za smisao. Antropološki-etičke studije i eseji*, FTI, Zagreb, 1992, str. 54-67.

čavanju, član svjetske (mundijalne) zajednice, budući da ljudski rod čini jednu cjelinu. Rat se tiče ne samo njegovih izravnih voditelja, nego međunarodne zajednice. Upotreba sile stoga morala bi biti kao delegiranje od skupštine naroda za ponovno uspostavljanje pravde. Kako, međutim, ne postoji jedno prosudbena ustanova na mundijalnoj razini pravo se rata povjerava knezu, koji mora položiti račun zajednici o poštivanju načela pravednog rata. Jednoga dana, kad međunarodna zajednica bude imala jedan takav arbitražni organ, bit će pravo rata oduzeto knezu.⁷ De Vitoria se nada dobu kad će svaka teorija o pravednom ratu biti nepotrebna, a rat izvan zakona.⁸ Tog teologa smatra se idejnim osnivačem suvremenog shvaćanja prava naroda.

1.2. Crkveno učiteljstvo o ratu

U vezi s ratom donosimo nekoliko navoda iz koncilskog dokumenta *Gaudium et spes* i nekoliko papinskih izjava.

1.2.1. *Gaudium et spes*

»... dok se u ratu upotrebljava bilo kakvo znanstveno oružje, njegova okrutna narav prijeteći da zaraćene dovede do divljaštva koje kudikamo nadilazi divljaštvo minulih vremena... U mnogim je slučajevima i upotreba terorističkih metoda novi oblik ratovanja« (GS 79).

»Među takve čine treba u prvom redu ubrojiti one kojima se na bilo koji način ili bilo kojim sredstvima sistematski uništava jedan čitav rod, narod ili narodna manjina, i to se mora najoštrije osuditi kao strašne zločine...« (GS 79).

»Imajući pred očima to žalosno stanje čovječanstva, Koncil prije svega želi dozvati u pamet trajnu vrijednost naravnog prava naroda i njegovih općih načela« (GS 79).

»Svaki ratni čin koji ide za uništenjem čitavih gradova ili prostranih krajeva zajedno s njihovim stanovništvom bez razlike jest zločin protiv Boga i protiv samoga čovjeka, što treba odlučno i bez oklijevanja osuditi« (GS 80).

»Stoga nam je jasno da moramo svim silama pripremati trenutak kada će, uz pristanak naroda, biti moguće potpuno zabraniti svaki rat. To, dakako zahtijeva da se ustanovi neki sveopći javni autoritet priznat od svijeta koji će imati u rukama djelotvornu moć da svim narodima zajamči sigurnost, pavdu i poštivanje njihovih prava...« (GS 82)

7 Slične je principe zastupao i Francesco Suarez (1548-1617).

8 Usp. »Une guerre peut-elle être juste?«, NOTRE HISTOIRE, N° 88, Avril 1992, p. 15-18.

1.2.2. Papinske izjave⁹

»Rat je nešto sotonsko« (Nikola I., 866)

»S mirom ništa nije izgubljeno, ali sve može biti izgubljeno s ratom« (Pio XII, 10.11.1956. preko radija).

»Nikada više rata!« (Pavao VI. u UN 1965). »Rat je uvijek bio u samom sebi sredstvo koje je preko svake mjere iracionalno. Moralno je neprihvatljivo za reguliranje odnosa među državama, osim ako se radi o legitimnoj obrani« (Pavao VI., 24.5.1978).

»Narodi imaju pravo i čak zadatak da prikladnim sredstvima štite svoju egzistenciju i slobodu protiv nepravednog agresora. Ipak, imajući u vidu razliku između klasičnih ratova s jedne strane te nuklearnih i bakterioloških s druge strane, i imajući u vidu također skandal utrke u naoružanju... to veoma realno pravo u svom temelju još jače ističe hitnu i prijeku potrebu da svjetsko društvo pronade djelotvorna sredstva pregovaranja... Rat je najbarbarskije i najneučinkovitije sredstvo za smirivanje sukoba« (Ivan Pavao II., poruka 1.1.1982).

U navedenim izjavama Učiteljstva nazire se crkvena teološka misao koja se, imajući svoje polazište u Bibliji, u Crkvi stoljećima kristalizirala.

2. Ratno stradanje i Biblija

2.1. Zemljopisno-politički položaj biblijske zemlje

Da bismo bilo što rekli o opisima rata u Bibliji moramo imati na pameti zemljopisno-politički položaj biblijske zemlje i naroda. Sićušni Izrael imao je moćne susjede: na sjeveroistoku kraljevstva u Mezopotamiji, a na jugozapadu Egipat. Egipatski politički život nosio je oznaku prilične stabilnosti, vladarske su se dinastije izmjenjivale. Egipatska misao bila je općenito prožeta optimizmom: »Sunce svako jutro ponovo izlazi«.

Mezopotamija je često bila harana potopima, koji su se često događali iznenada i bez prirodnog objašnjenja. Mezopotamska misao bila je veoma pesimistična. Božanstva su bila prkosna i trebalo ih je neprestano udobrovoljavati ritualnim obredima. Moćna su se kraljevstva smjenjivala. Njihovu historiju, kako reče J. Deshayes, čine »duge izmjene ratova i osvajanja, podignutih kraljevstava i zatim silom uništenih. To je povijest pobuna

⁹ Papinske izjave donosimo prema: *Théo. Nouvelle encyclopédie catholique*, Droguet-Ardant/Fayard, Paris 1989, p. 874-875.

slomljenih u krvi, gradova i sela koja su pustošili nomadi i pirati, povijest popaljenih palača i srušenih hramova«. ¹⁰

2.2. Povijest vođena Božjom riječju

Drugi element u razumijevanju biblijskog opisa stradanja prouzročena ratovanjem je poznavanje povijesti biblijske zemlje uvjetovane svojim položajem između dva navedena svijeta, koji su često krvavo zadirali na taj mali prostor.

Konstanta, koja je prisutna u svim razdobljima povijesti biblijskog naroda, je uloga Božje riječi u njihovim povijesnim događajima.

Veoma sažeto možemo u toj povijesti razabrati slijedeća razdoblja:

1. *Od Abrahama do Mojsija*. Jedan nomad, Abraham, seli se sa svojim stadima u 19. ili 18. st. iz Mezopotamije, iz Ura Kaldejskog prema Haranu, a zatim u Hebron u Kanaanskoj zemlji. U naraštajima koji slijede nastaju usmene predaje da je povijest njihovih očeva i njihova vlastita zahvaćena Božjim intervencijama i da je pred njima velika budućnost. ¹¹

Jakovljeva obitelj seli u Egipat gdje je dobro živjela do 13. stoljeća. Jedan vođa, Mojsije, slično kao nekad Abraham, organizira selidbu naroda u zemlju u koju je nekoć došao Abraham. Događa se egzodus koji je jači od Abrahamova jer je sada na putu ne jedan klan nego čitav narod, koji kao narod čuje Božji glas na Sinaju. ¹²

U tom razdoblju možemo govoriti o sukobima s faraonom koji su bili motivirani željom za slobodom.

2. *Od Jošue do Salomona*. Mojsije ne stiže s narodom u obećanu zemlju. Umire u Moapaskoj zemlji »s dvostrukom nostalgijom: vidjeti Božje lice« (Izl 33,18) i dotaknuti obećanu zemlju. Mora se zadovoljiti činjenicom da je »vidi izdaleka« (Pnz 3,4). ¹³ Narod u obećanu zemlju uvodi Jošua. To razdoblje obilježeno je ratovanjima, osvajačkim i obrambenim, koji su, međutim, u biblijskim tekstovima idealizirani. ¹⁴ Piscu naime nije bio cilj iznijeti gole povijesne događaje, nego su mu ti opisi bili sredstvo

10 J. DESHAYES, *Les civilisations de l'Orient Ancien*, Artaud, 1969. Cit. prema: P. CREPON, »La guerre sainte dans la Bible«, NOTRE HISTOIRE, N° 88, Avril 1992, p. 7.

11 S Abrahamom i njegovim potomstvom Bog sklapa vječni savez (Post 17).

12 Opširan opis sinajskog sklapanja saveza donosi Izl 19-24.

13 V. MANNUCCI, *Bibbia come parola di Dio*, Qeriniana, Brescia 1983⁴, p. 70.

14 Ratovi, koje je Izrael vodio, i pored toga što se dobija dojam iz biblijskih tekstova da su znali biti i žestoki i krvoločni, nisu mogli biti - s obzirom na Izraelovu neznatnost - neki veliki ratovi. U kasnijih biblijskih pisaca (usp. Iz 13; 34; Ez 30) ratovi poprimaju metaforsko značenje, posebno u Novom zavjetu (Usp. Mt 24,6-8; Otk 21-22), stanja pred nastanak mesijanskog vremena općeg mira, šalom. (O ratu u Bibliji, posebno tzv. »svetom ratu« vidi npr: N. GOTTWALD, »Holy war«, IDBS, p. 942-944).

da pokaže kako je Bog sa svojim narodom.¹⁵ Za Davidova kraljevanja Jeruzalem postaje glavni grad obećane zemlje. Već za vrijeme ili nakon Salomonove vladavine nastaje tzv. jahvistička biblijska tradicija, i nešto kasnije elohistička. Salomonovo kraljevstvo nakon njegove smrti dijeli se na dva dijela, sjeverno (933-721. pr.Kr.) s glavnim gradom Samarijom i južno s glavnim gradom Jeruzalemom.

3. *Pred-egzilski proroci.* Ljudi koji sada tumače zbivanja u narodu u svjetlu Božje riječi jesu proroci, nepisci (Ilija i Elizej) i pisci (Amos, Hošea i dr.).

4. *Vrijeme progonstva.* Za našu temu ovo nam je razdoblje najzanimljivije.

Babilonski je imperij doživio svoj vrhunac (ali i pad) u vrijeme svog najvećeg vladara Nabukodonozora (604-562). Prvi progon stanovništva iz Judeje zbio se već 597. godine, no vrijeme babilonskog sužanjstva ili egzila obično se računa od 587. pr.Kr., kada je Nabukodonozor razrušio sam grad Jeruzalem s njegovim Hramom, oslijepio judejskog kralja, ubio mu sinove, odveo velik broj sužnjeva¹⁶ u Babilon. I Kovčeg saveza tada je nestao.¹⁷ Neobična je činjenica da su upravo narodna katastrofa zbog progonstva i nestanaka njegovih bitnih ustanova potaknuli prognanike u Babilonu na veoma plodno duhovno produbljanje. Za takvo neobično zbivanje u najtežem razdoblju biblijske zemlje i razbijenog naroda odigrala su odlučujuću ulogu tri čovjeka Božje riječi, tri proroka: Jeremija, Ezekijel i Deutero-Izaija. O njihovu djelovanju bit će više riječi poslije.

5. *Vrijeme judaizma.* Povratak iz progonstva 538. pr.Kr. opjevao je psalmist riječima: »Kad Jahve vraćaš sužnjeve sionske, bilo nam je kao da snivamo. Usta nam bijahu puna smijeha, a jezik klicanja...« (Ps 126,1-3). Nova zajednica nosi sada prije svega religioznu oznaku. To je vrijeme tzv. judaizma i traje do nastanka kršćanstva. Sveta knjiga postaje središtem narodnog konstituiranja. Naglasak je i na institucijama (ponajprije Hramu) i eshatološko-apokaliptičkom iščekivanju.

6. *Helenizam.* Prožimanje helenizma s civilizacijama Bliskog istoka s osvajanjima Aleksandra Velikog nije mimoišlo ni izraelski prostor. Najteže trenutke imao je Izrael za vladanja Antioha IV. Epifana (175-164. pr. Kr.), potomka Seleuka, generala Aleksandra Velikog. Vrhunac drskosti ovog umišljenika, koji se kitio naslovima »kralj«, »pobjedonosni«,

15 Navodimo nekoliko opisa ratova u Bibliji. Osvajački: Br 21,21-25 (osvajanje amorejskih gradova)...; Obrambeni: Suci 6,33-35 (Gideon); 2 Sam 10,6-19 (protiv Amonaca i Aramejaca)...

16 Teško je ustanoviti koliki je bio broj sužnjeva. Navodi se mnoštvo od 4600 do više od 4200. Vidi o tom u: C. WESTERMANN, *Isaiah 40-66. A Commentary*, SCM Press, London 1980, p. 5; Ili: A. FOURNIER-BIDOZ, »Exil«, DEB, p. 453-454.

17 Kraj se egzilu može naznačiti ubrzo nakon dolaska perzijskog kralja Kira u Babilon, 538. pr.Kr..

»epifan-objavljeni (bog)«, bilo je svetogrдно postavljanje Zeusova kipa na jeruzalemskom hramskom žrtveniku 167. god. pr. Kr. U uspaničenom narodu Božjom riječju pokazat će nadu pisac Danijelove knjige.

3. Čovjek Božje riječi u stradanju svoga naroda

3.1. Ezekijel: Pokazati na realnu perspektivu¹⁸

Grad mira, Jeruzalem, potpuno je razrušio agresor iz Babilona Nabukodonozor 587. god. pr.Kr.. Ruševine ovog za Izrael svetog mjesta značile su nestanak kraljevstva, Hrama s kultom, i, napokon, domovine. Njezine stanovnike osvajači su vodili kao roblje u tuđinu, u nepoznato, u babilonsko sužanjstvo. U masi sužnjeva bio je i jedan mladić čije je ime bilo Ezekijel. Što se u njemu tada zbivalo? Je li on mogao vidjeti taj hod kao putovanje bez povratka? Je li se ta golema skupina ljudi kretala u narodni nestanak?

Kao prorok i svećenik Ezekijel će u mezopotamskim »logorima« djelovati snažno i sugestivno. Prorok je uvijek neobičan, a Ezekijel je to bio istodobno i »barokno« i »klasično«. ¹⁹ Za njega su događaji u svezi s domovinom i narodom postali ne obična tragična zbivanja, nego »knjiga« koju je proročki glasno iščitavao.

I svoj proročki poziv »vidio« je kao gutanje knjige (svitka) Gospodnje riječi kojom će se nahraniti da bi bio kadar predati Božju poruku, koju će priopćivati i govorom i provokativnim simboličkim gestama (svezanost užadima, vlastita nijemost...), gubitkom zaručnice – »radosti svojih očiju«, veličanstvenim teofanijama. Za tog proroka nema neznakovitih zbivanja, »običnih« povijesnih događaja uvjetovanih okolnostima. U svemu valja otkriti Gospodnji glas, koji će narod postupno razumjeti kao poziv, prije ku potrebu obraćenja, preokreta od bludnice u vjernu zaručnicu, od naroda grešnika u narod svetaca.

Bog preko proroka poručuje: »Obratite se i ... živite« (18,32). Pripremajući Božjom riječju od sužanjstva izgrađene osobnosti Ezekijel je bio svjestan da gradi narod kao cjelinu, kojemu Bog oprašta, tj. čisti ga svojom ljubavlju. Prorok to izriče slikovito prenoseći narodu Gospodnje riječi: »Poškropit ću vas vodom čistom da se očistite. Očistit ću vas od vaših nečistoća i od svih kumira vaših. Dat ću vam novo srce, nov duh udahnut ću u vas! Izvadit ću iz tijela vašega srce kameno i dat ću vam srce od mesa. Duh svoj udahnut ću u vas da hodite po mojim zakonima... i bit ćete narod moj, a ja ću biti vaš Bog« (36,25-28).

18 Tekst koji se tiče izravno prorokâ objavljen je u nešto izmijenjenom obliku u Glasniku SIM, u brojevima 2-5, 1992.

19 Usp: E. CHARPENTIER, *Giovinazza perenne della Bibbia*, Ediz. Paoline, Roma 1984, p. 80-81.

Ezekijel očito nije želio jednostavno »podržavati« narod da bi barem preživio u neprijateljskom okruženju. Zato ga neće tek tješiti, nego će mu, upirući prstom na njegovo stvarno stanje, pokazati na istinsku nadu. U tu svrhu prorok stvara »jedan od svojih najljepših spjevova nade« (E. Charpentier). Dolazi pred sužnje s velikom metaforom koja predstavlja njegovu aktualnu bijedu kao naroda, ali i silne mogućnosti preobrazbe (37,1-14). Imajući pred očima svoj narod, porobljen, neslobodan – ne samo zato što drugi nad njim vlada i što je istrgnut iz vlastite zemlje nego zato što je sam narod bio počeo gubiti svjetlo u svojoj tmuni, svaku volju za životom, budući da se u njemu javljala sklonost pasivnog mirenja sa svojim stanjem – taj ga prorok tada prestaje promatrati kao narod. Na velikoj freski svoje proročke vizije Ezekijel gleda jednu dolinu u kojem su njegovi sunarodnjaci, ali umjesto naroda tu on primjećuje samo suhe beživotne kosti. Prorok dodaje drugu srodnu sliku stanja u kojem se nalaze sužnji. Nisu to više ni kosti, nego grobovi. Za svoju metaforu Ezekijel koristi prodorno vizualne elemente. Dolina je horizontalna, kosti su u horizontalnom položaju. Sve je nepokretno, inertno. Narod ne smije ostati u tom stanju, jer bi to značilo njegov nestanak. Kao što je međutim božanski dah života darovan čovjeku prigodom njegova stvaranja, prorok ukazuje da je taj duh sad tu, spreman oživjeti i kosti doline u narod. I zaista, tada, nasuprot beznadnoj inerciji, nastaje dinamizam vjetra, duha, poput »teofanijske oluje«. ²⁰ U dolini kostiju i grobova, tog mjesta strave i smrti, nastaju uspravna ljudska bića koja postaju narodom života.

U svećenika i proroka Ezekijela naizgled je velik kontrast između Božje veličine – Božje slave, i malenosti čovjeka, »sina čovječjega«, kako ovaj prorok voli reći gotovo stotinu puta u svom djelu. Ali sužnjima, koji moraju »uskrsnuti« u samosvjestan narod, kojeg prorok priprema za njegovo oslobođenje i temeljitu promjenu, Ezekijel govori o njihovoj životnoj povezanosti, povezanosti kao naroda s Bogom. Na početku progonstva, u trenucima nestajanja svetog grada, kad je narod morao biti odveden u sužanjstvo, Ezekijel će teofanijskom vizijom maštovito dočarati da »nestaje« i Gospodnje slave, koja odlazi iz Jeruzalema (1,4-28).

Još u gorkoj tmuni ropstva, vjerojatno primjećujući preobrazbu koja se počela događati u sužnjima, prorok će velikom minucioznom vizijom (40-48) oslikati budući obnovljeni narod, u obnovljenoj svojoj zemlji, u potpuno novom Jeruzalemu. Narodu, koji je prihvatio da ga zahvati životvorni Duh Gospodnji, vraća se i Božja Slava (43,1-4). U takvom narodu Bog će »prebivati zauvijek« (43,7). A njegov glavni grad imat će novo ime (48,35) koje će izražavati njegovu stvarnost: »YHWH šammah«, tj. »GOSPOD je tu«.

20 L. A. SCHÖKEL e J.L. SICRE DIAZ, *I profeti. Traduzione e Commento*, Borla, Roma 1984, p. 927.

3.2. Jeremija: Riječ Božja među prognanicima

Mladi Jeremija²¹ ovako je »čuo« Gospodnje riječi poziva: »Prije nego što te oblikovah u majčinoj utrobi... ja te posvetih za proroka...« (1,5). Zastrašen pred takvim povjerenjem i zadaćom mladić iz Anatota stao se ispričavati: »... ja ne umijem govoriti: dijete sam« (1,6). Ipak je postao veliki prorok koji je predvidio i preživio pad Jeruzalema, a sam je postao izgnanikom. Nobelovac E. Wiesel komentira Jeremijino početno otimanje mišljenjem da prorok nije nikada ni star ni mlad, on je iznad vremena, jer govori samo u Božje ime i ako je Bog s njim.²² Takvo je prije svega Jeremijino prorokovanje. Njegove riječi i geste postale su djelotvorne ne toliko prije rušenja Jeruzalema niti za vrijeme samoga stradanja domovine nego mnogo vremena poslije.

I ne znajući što se zbiva s izgnanikom Jeremijom daleko u Egiptu njegovom proročkom porukom pročišćavali su se, jačali i izgrađivali njegovi u Babilon odvedeni i otjerani sunarodnjaci.

Židovski prognanici doživljavali su Jeremiju bliskim zbog tri razloga. Prvo, taj prorok osjećao je upravo familijarnu blizinu s Bogom. Razgovarao je s njim kao »s jednakim«, kao prijatelj s prijateljem. Drugo, Jeremija se potpuno posvetio svom pozivu. Sav se dao u službu Božjoj riječi koja je upućivana narodu. Njegov način življenja (samovoljna odluka za celibat premda je bio rođen za nježnost i razumijevanje), razne geste (razbijeni vrč kao slika zbivanja s narodom: 19-20; kupnja njive kao znamen budućnosti: 32, i dr.), kao i izgovorene i ispisane riječi, bili su su službi izričaja Božje poruke. I treće, Jeremija je dijelio gorku sudbinu s narodom postavši napokon i sam prognanik.

Čitanje, prepričavanje spisâ i djela proroka Jeremije bilo je poput »slavljenja« velike životvorne liturgije među prognanicima. Umjesto zapadanja u beznade i samorušilačku ogorčenost izgnanici su u svojoj tragici

21 U Jeremiji mnogi vide sličnost s Kristom. Trpio je, za života je bio nerazumljen i odbacivan, živio je u dubokoj osobnoj sjedinjenosti s Bogom. Isusovi su se suvremenici pitali nije li on Jeremija (Mt 16,14).

Ovaj »najveći pjesnik od svih proroka« rođen je u živopisnom Anatotu, nekoliko kilometara sjeveristočno od Jeruzalema. Živio je u vrijeme triju kraljeva: Jozije, Jojakima i Sedekije; triju moćnih susjednih kraljevstava, koji su posezali za njegovom domovinom: Asirije, Babilona i Egipta. Nakon što je Nabukodnozor zauzeo Jeruzalem, Jeremiju su izbjeglice silom odveli u Egipat gdje je i umro, prema jednoj židovskoj legendi, od kamenovanja.

O Jermijnom »Getsemaniju«, njegovim nutarnjim proživljavanjima i mučnim pitanjima znamo puno iz njegovih vlastitih »ispovijesti« (Čitaj npr. 12,1-5: »Zašto je put zlikovaca uspješan?»; 15,10-21: »Zašto je bol moja bez prebola?»; 20,7-18: »O zašto iziđoh iz majčina krila? Da vidim jad i nevolju...!«).

U patnjama je njegova vjera iskaljena, sazrela, pounutrašnjena. Proročki je najavio »novi Savez« (31,31), koji će se potpuno ostvariti u krvi Isusa Krista.

22 Usp: E. WIESEL, *Von Gott gepackt. Prophetische Gestalten*, Herder, Freiburg-Basel-Wien 1983, str. 97.

prepoznavali »pokorničko slavlje«²³ iz kojeg su trebali izići pomireni, ujedinjeni, obnovljeni, Božjom ljubavlju preobraženi, i životniji nego što su ikad bili.

U toj »liturgiji« bilo je iznad svega važno čuti Božji glas. Po Jeremije on nije bio dalek nego zaljubljenički blizak, prodoran, i poetski čist. Bog govori narodu kao osobi, personificiranoj u Raheli, povijesnoj osobi čije sjećanje bijaše omiljeno u narodu, ženi koja nije dugo mogla imati djece, i koja je konačno rodila Josipa (egipatskog) i umirući rađala je Benjamina (usp. Post 29-35). Prognanom narodu, njegovoj opustošenoj domovini, toj Raheli koja »oplakuje sinove svoje i neće se utješiti za djecom jer ih više nema« (31,15), kroz Jeremijine riječi Gospodin poručuje: »Prestani kukati, otari suze u očima! Patnje će tvoje biti nagrađene: oni će se vratiti...« (31,16). Domovina će opet biti nastanjena »sa svim svojim gradovima« (31,24). Vratit će se i »ratari i oni što idu za svojim stadima«. Poput zaručnika Bog će narodu, kojeg skuplja »s krajeva zemlje« (31,8), kao voljenoj zaručnici šaptati: »Ljubavlju vječnom ljubim te« (31,3).

U svom odgovoru Bogu, prognanici su se bez sumnje osvrnuli na svoj način življenja prije progonstva, na odbijanje poziva na obraćenje, na koje ih je nekada Jeremija uzalud pozivao. Jesu li oni postali stoga »srebro odbaćeno« (6,1) koje nije više ni za što, je li ih Gospodin zaista zaboravio, odbacio (6,30), kaznio?! Jedno im je postalo sasvim jasno: nevolja izgnanstva ne smije ih izjesti nego moraju postati u Gospodnjoj ruci poput ilovače »u ruci lončarevoj« (18,6) koja se prepušta čudesnom oblikovanju »na lončarskom kolu« (18,3). »Kći sionska« (6,2), »djeвица Izraelova« (18, 13) prestat će biti odmetnica (usp. 31,22) i izrazit će stvarnu spremnost Bogu, Zaručniku, na unutarnju obnovu i vjernost, na obnovljeni način življenja. Izgovarat će molitvu: »Obrati me da se obratim, jer ti si, Gospodine, Bog moj« (31,18).

Bog će »okrijepiti dušu iscrpljenu, obilno nagraditi dušu klonulu« (31, 25) iznad svakog njihova očekivanja. Prognanici sanjaju o trenutku kada će moći uzdići slavopojku: »Gospod spasi narod svoj, ostatak Izraelov! Evo ja (Bog) vodim ih... s njima su slijepi i hromi, trudnice i roditelje: vraća se velika zajednica. Evo, u suzama pođoše, utješene sad ih vraćam« (31,8-9). Zgarištima, zemlji rušenoj od napadača i sa sjevera i s juga, svojim povratkom i stvaralačkim trudom žele vratiti život, novi izgled i ljepotu. Svatko će zrelo prihvaćati osobnu odgovornost za svoja djela (usp. 31,29-30)

Ali to po Božjem planu ne bi još bilo dovoljno za njegovu zaručnicu, narod. Tragični događaji, koji su shvaćani kao »kazna«, pokazali su svoj smisao time što su postali »prigodom« bez koje se taj narod ne bi uspio prepustiti Gospodinu da ga čisti iznutra, ispire mu srce i dušu. Bog je

23 Usp. L. A. SCHÖKEL e J. L. SICRE DIAZ, *nav. dj.*, p. 638.

oprostio »bezakonje njihovo« (31,34), a oni su postali sposobni za novo življenje međusobno i s Bogom.

Ovdje je vrhunac izgnaničkog čitanja i slušanja Božje riječi kroz Jeremijine iskaze i geste. Sa svojim narodom, koji je u stradanjima pronašao svoj pravi identitet, Gospodin sklapa »novi savez« (31,31). Njegov zakon neće biti ispisan ni na kakvom materijalu za pisanje, kao što je npr. bio uklesan na kamenim pločama, dok ih je nekoć izvodio »iz zemlje egiptanske« (31,32). Imajući pred sobom sada obnovljeni narod Gospodin dobro zna kamo treba zapisati svoje riječi za njih: »Zakon ću svoj staviti u dušu njihovu i upisati ga u njihovo srce. I bit ću Bog njihov, a oni narod moj« (31,33).

3.3. Izaija:²⁴ *Oslobađenje kao novo stvaranje*

Stanje porobljenog naroda u počecima njegova zatočeništva, kako smo već promotrili, prikazuje snažnom metaforom suvremenik, prorok Ezekijel (37, 1-14). Predstavlja viziju jedne doline u kojoj narod ne čine više ljudska bića puna života nego beživotne razbacane kosti. Tek kad ih Duh Gospodnji zahvati, početak će živjeti.

Drugi prorok, Deutero-Izaija (Iz 40-55), u dijelu Biblije koji nazivamo Knjigom utjehe, poezijom je izrazio proces »oživljavanja« zgaženoga naroda Božjom riječju. Poetsko-proročki oslikao je kako će ti beznadni robovi stupati u slobodu. Njihov izlazak iz zemlje sužanjstva prikazan je kao novi, drugi egzodus. Taj egzodus, međutim, daleko je veličanstveniji od onog kada je narod iz egipatskog ropstva imao svoje porođajno putovanje u zemlju Obećanja. Taj egzodus ovomu je samo slika. Dok je prigodom prvog izlaska pred narodom stupao Mojsije, Božji posrednik, ovdje ide pred njim sam Gospodin (40,3), vodi ga i upućuje (42,16), pomaže i nosi (46,3-4).

Dramatičnost toga procesa kretanja u nešto novo prorok predstavlja kao mučni prijelaz in ništavila u postojanje. Otpor i samog naroda bio je mnogovrsan. Sužnjevi su se bili počeli privikavati zatočeničkom stanju.

Zahvaćeni su bili nesigurnošću i strahom. Takvima stiže Božje ohrabrenje preko proroka:

24 Knjiga proroka Izaije nastajala je dugo vremena.

Prije egzila (krajem 8. st. pr. Kr.) u Jeruzalemu se čuje proročki glas Proto-Izaije (1-39). Poziva na vjeru predanja koja se konkretizira i u socijalnom i političkom životu. Stihovima najavljuje Mesiju, »mladicu iz panja Jišajeva« (11,1).

Za vrijeme babilonskog sužanjstva djeluje veliki optimist, »evanđelist«, prorok, pjesnik Deutero-Izaija (40-55).

Trito-Izaija (56-66), koji se javlja nakon egzila, ponajprije je zahvaćem Božjom skivenošću i šutnjom, no Gospodnja Slava napokon će obasjati Svetu goru i Jeruzalem prema kojem će se slijevati raspršeni narod.

*»Ne boj se, jer ja sam s tobom,
ne obaziri se plaho, jer ja sam Bog tvoj... podupirem te pobjedničkom
desnicom« (41,10). Ili:*

»Ne boj se,... imenom sam te zazavao: ti si moj« (43,1).

Pratila ih je i nostalgija za onim kako je nekada bilo. Otpor drugih išao je toliko daleko da ih se može nazvati otpadnicima (48,1-8), izdajnicima.

Onima, koji se osjećaju zaboravljenima (49,14), zapostavljenima, Gospodin će reći:

*»Može li žena zaboraviti svoje dojenče,
ne imat sućuti za čedo utrobe svoje?
Pa kad bi koja i zaboravila, tebe ja zaboraviti neću.
Gle, u dlanove sam te svoje urezao« (49,15-16).*

Ipak, najteži i osnovni otpor u narodu bio je otpor nadi.

U takvim okolnostima Izaijin nastup poprima nešto mojsijevskoga, no daleko više on je Božji navjestitelj radosne vijesti. Izaija je naviješta sužnjima snažno i nadahnuto. S nekoliko poema pokazat će na izgnanike, zatočenike, Izraela, kao na misterioznog patničkog slugu.²⁵ Oni su maleni Božji ostatak. Povjereno im je osobito sveopće poslanje. Oni su ti koji će postati svjetlo naroda.

Psalmistički će im najaviti da će njihov mir biti »kao rijeka« (48,18). Novi će egzodus, ovaj iz babilonskog ropstva, biti poput novoga stvaranja:

*»Ovako govori Gospod, koji put po moru načini...
Evo, činim nešto novo, već nastaje...
Da, put ću napraviti u pustinji...
vodu ću stvorit u pustinji, da napojim svoj narod,
izabranika svoga« (43,16-20).*

Povratak u svoju zemlju, koji je bio moguć kada je i Babilonom zavladao Perzijanac Kir Veliki (550-530), taj egzodus u slobodu, inspirirani pjesnik i izvanredni teolog, Izaija, pokazat će kao nastavak stvaranja. Bog osloboditelj jest Bog stvoritelj (40,12-31).

Tijekom progonstva, a zatim povratka u slobodu, dogodila se kvalitativna promjena u ovom narodu, pravo novo stvaranje. Postali su narod s

25 U sastavu Deutero-Izaije nalaze se četiri pjesme o tzv. patničkom Gospodnjem sluzi (42,1-7; 49,1-9a; 50,4-9a.10-11; 52,13-53,12). Nadahnutim stihovima, uzvišenom teologijom, prodorno proročki predstavljen je netko prezren, koji je naše bolesti ponio, za naše grijehe proboden..., ali baš na njega je izliven Duh, i bit će postavljen »za savez narodu i svjetlost pucima« (42,6). Tko bi mogao biti patnički Jahvin sluga? S pravom će u njemu biti prepoznata i neka od teških osobnih sudbina: samog Izaije ili kralja Jojakima, ili Jeremije, ili Ezekijela...(individualna interpretacija), i židovski sužnji u egzilu kao cjelina – ili kao maleni ostatak kojemu je povjerena univerzalna misija (kolektivna interpr.). Za novozavjetne pisce (npr. Mk 10,45; Mt 26,28; Dj 3,26; 8,30-35; Fil 2,7) nema dvojbe: Isus je Božji patnički sluga (mesijanska interpr.).

dubokim uvjerenjem pripadnosti jedinom i transcendentnom Bogu, stekli su snažan osjećaj povezanosti s njim po Savezu, te da im je kao narodu Bog povjerio ulogu izabranosti, osobitosti i istodobno odgovornosti da budu Božji svjedok među drugim narodima. Doba, koje je naizgled bilo nepovoljno, tragično, doba za uništenje toga naroda, znali su preokrenuti, preobraziti u veoma stvaralačko razdoblje svoje povijesti. Nepobitna je činjenica da je upravo narodna katastrofa zbog progonstva, nestanak bitnih institucija i simbola vjere (kraljevstva, Hrama, jedinstvene zajednice) potaknuli prognanike u Babilonu na čitanje starih svetih tekstova u novom svjetlu. U religioznom literarnom zamahu predivne stranice Biblije nastale su upravo u tom razdoblju.

Najkraće rečeno, u tim vremenima nestajanja Izraelci su postajali narod Božje riječi, za koju u Izaiji čitamo da izlazi iz Gospodnjih usta i ne vraća se bez ploda (55,11). Božja riječ stvara iz ništavila.

3.4. *Danijel: Lik čovjeka, a ne zvijeri*

Neprijatelj, okupator zemlje, sasvim je bezobziran. Nastoji potpuno iskorijeniti domaće stanovništvo. Čini to ubijanjem stanovnika, uništavanjem njihovih duhovnih zgrada – vjerskih i kulturnih, propagandom vlastitih vrednota. Nemoguće je organizirati dostatan otpor silom. Što u takvom slučaju činiti, kako sačuvati moral u narodu, kako mu pokazati na istinsku nadu da će sigurno pobijediti, da je on narod budućnosti, bila su pitanja pisca knjige proroka Danijela još u drugom stoljeću prije Krista.

Povijesne okolnosti tada su bile ove: Izraelsku zemlju zaposjeo je Antioh Epifan, potomak Seleuka, generala Aleksandra Velikog. Vrhunac drskosti ovog umišljenika bilo je postavljanje Zeusova kipa na jeruzalemskom hramskom žrtveniku 167. god. pr.Kr..

Nepoznati pisac Danijelove knjige držao je da može u tom vremenu nemoći puno učiniti pravom riječju. Stvara niz pripovijesti koje na prvi pogled izgledaju tajanstvene, zagonetne. Njima zapravo prikazuje aktualno stanje, ali ne izravno, ne očito, nego stavljajući ga u široki povijesni kontekst govori naizgled o zbivanjima koja su se dogodila prije nekoliko stoljeća, za vrijeme Nabukodonozora i nakon njega. Simboličnim, slikovito ispričovijedanim zgodama ironizira agresorovu »svemoć«, koja je na dulji rok u sebi prava nemoć, i time ohrabruje svoje izmučene i ponižene sunarodnjake. Tako je nastao novi literarni stil, apokaliptični. Riječ dolazi o grčkog izraza »*apokalypto*«, i znači »razotkriti«, skinuti veo. Iza često varljivih pojavnosti događaja čitatelji su trebali otkriti pravu stvarnost, tj. moć nasilnika je kratkotrajna, a njima, narodu, pripada budućnost.

Prva je pripovijest satkana kao tumačenje Nabukodonozorova sna. Kralj je usnuo ogroman, blistav kip, »strašan za oči« (2,31). Glava mu je od zlata, prsa i ruke od srebra, trbuh i bedra od mjedi, a noge dijelom od

željeza, dijelom od gline. Taj kip uništava kamen koji nije dodirnula ljudska ruka.

Tumačenjem sna Danijel retrospektivno »pokazuje« – to čitatelj treba »otkriti« – na moćna kraljevstva koja su tijekom nekoliko stoljeća nastajala jedno za drugim, i što je još važnije, nestajala su, iako su izgledala svemoćna: babilonsko (zlatno), perzijsko (srebrno), Aleksandrovo (mjedeno) i Antiohovo (glineno-željezno).²⁶ Autor piše u 2. stoljeću prije Krista, ali tekst je složen kao proročko gledanje iz 6. st. pr.Kr., za babilonskog vladanja. Time je poruka postala sugestivnija. Kao što su nestala sva ta blistava i moćna kraljevstva, tako i ovo tiransko, Epifanovo, koje poput željeza »sve satire i mrvi« (2,40), biti će još lakše razbijeno, jer je građeno ne samo od čvrstog željeza nego i od krhke gline. Nijedno od tih kraljevstava prema Božjem promislu nije dostojno vječnog trajanja.

U slijedećoj pripovijesti (3. pogl.) govor je opet o kipu strašno visokom, »šezdeset lakata« (3,1). Ali ovaj put nije riječ o spomeniku iz sna nego o stvarnom, napravljenom od zlata. Kralj je naredio da mu se svi moraju klanjati kao božanstvu. Trojica uglednih židovskih mladića to odbijaju. Za kaznu bacaju ih u užarenu peć. Čudesno, međutim, bivaju spašeni. Čitatelji u Epifanovo vrijeme »otkrivaju«: Čovjek ne smije biti rob, posebno ne smije služiti djelu ljudskih ruku, ni kipovima, niti tiranskim vladanjima. U najbezizlaznijim situacijama bit će s njima Božja svemoć.

Nisu svi, međutim, čudesno spašeni, kao trojica mladića u užarenoj peći, ili Danijel u jami punoj gladnih lavova (6,17-25). U Danijelovoj knjizi prvi put je u Bibliji jasno izrečena vjera u osobno uskrsnuće. Ezekijel (37) je već govorio o uskrsnuću, ali to je bila samo slika, metafora oslobođenja njegova naroda. Danijelovi čitatelji i tu moraju »otkriti«: kao što je oslobođenje iz Babilona bilo poput izlaska iz groba tako će se osloboditi Antiohove tiranije. A svi poginuli za vjeru, za domovinu, uskrsnut će, blistat će »kao sjajni nebeski svod«, »kao zvijezde navijek, u svu vječnost« (12, 3).

Živjeti u vjeri u uskrsnuće od mrtvih ne znači nipošto živjeti u fatalizmu, ili pasivnosti, ili ravnodušnosti s obzirom na zbivanja na zemlji. Naprotiv, čovjek je stvaratelj i njegovo djelovanje mora biti vođeno ljudskim dostojanstvom. Ta je misao u Danijela neprestano prisutna. U 7. pogl. posvetio joj je najljepše retke. Vraća se ponovo tematici oslikanoj u Na-

26 Nabukodnozor je vladao od 604-562. pr. Kr.

Perzijska epoha traje od 538-333. pr. Kr. (Kir je zauzeo Babilon 539. pr. Kr.).

Vrijeme helenizma: 333-63. pr. Kr. (10 godina prije svoje smrti, 332. pr. Kr. Aleksandar Veliki zauzima Palestinu). Od 200. do 142. pr. Kr. Palestina je pod Seleucima. Antioh IV. Epifan vlada od 175-164. pr. Kr. Svojim dekretom od 167. zabranjuje židovski kult, a jeruzalemski Hram posvećuje olimpijskom Zeusu. Pod vodstvom svećenika Matijasa nastaje pobuna Židova.

Rimska epoha počinje od 63. god. pr. Kr. Pompej čini Siriju rimskom provincijom 64. god pr. Kr.

bukodnozorovu snu. No ovdje Danijel sanja, anđeo tumači san, »otkriva«. Izmjenu okrutnih imperija od Nabukodonozora do Epifana Danijel »u snu« vidi kao vladanja nemani, zvijeri. Jedna je poput lava, druga ždere kao medvjed, treća je monstrum poput leoparda s četiri glave, četvrta je »strahovita, užasna, izvanredno snažna: imaše velike gvozdene zube; žderaše, mrvljaše, a što preostade gazila je nogama« (7,7). »Pradavni« (7,9) nije, međutim, njima povjerio vladanje zemljom. Čovjek, koji nosi nešto od Božjeg dostojanstva (usp. Ps 8) treba pripitomiti zvijer (usp. Post 1, 26). I zato je drugi dio Danijelova sna veličanstvena vizija o čovjeku, »sinu čovječjem« (7,13). Njemu treba biti dana »vlast, čast i kraljevstvo« (7, 14).

Danijelov čitatelj »otkriva«: Moć i vladavina monstruma može trajati samo ograničeno vrijeme. Epifanovo je nasilje također privremeno. Vladavina mora imati ljudsko obličje.

Umjesto zaključka, pitanja: Što nam je činiti...?

Počeli smo ovo izlaganje pitanjem pravednoga rata. Nije potrebno spomenuti da je rat, koji je Hrvatska (i Herceg-Bosna) prisiljena voditi, obrambeni i osloboditeljski, i prema tome je pravedan. Svrha mu je uspostava mira. Nastoji se i da međunarodna zajednica zauzme u njemu odlučniju ulogu.

Ako bismo taj rat dobili oružjem i politički (u što ne sumnjamo), bi li to značilo našu cjelovitu pobjedu? Time bismo, istina, stekli mir u zemlji, mogućnost materijalnog napredovanja... Međutim, biblijski gledano, to još ne bi bilo dovoljno. Zašto? Bog govori u povijesti, »gestis verbisque« (DV 2), tj. kroz *dogadaje (zbivanja)* i riječi. Razmotrili smo kako je u raznolikim događanjima u svim povijesnim razdobljima biblijski čovjek znao zapaziti Božju nazočnost i dao se nositi Božjom riječju, zovom.

Što je, u tom smislu, s našim ratnim stradanjima? Smiju li ti događaji, sada i kad jednom budu iza nas, ostati tek kao neko tmurno povijesno sjećanje? Znamo li ih već danas svetopisamski »čitati«? Ljudi Božje riječi, proroci, koje smo spomenuli, sugeriraju nam neke orijentacije:

Budući da još traju ratne strahote ili njihove posljedice, sijemo li *nadu*, istinsku, kao što su činili proroci? Znamo li kao narod, još u svojim nevoljama, čuti Božju zaljubljeničku riječ: »*Ljubavlju vječnom ljubim te*« (Jr 31,3)! Ili:

»*Može li žena zaboraviti svoje dojenče...?*

Pa kad bi koja i zaboravila, tebe ja zaboraviti neću.

Gle, u dlanove sam te svoje urezao« (Iz 49,15-16).

Ezekijel je od članova svoga naroda i naroda kao cjeline u jednom trenutku vidio ruševinu, dolinu beživotnih kostiju, grobove. Nama je prijeko

potrebno pogledati se iznutra. Koliko je u nama kao pojedincima ruševinâ, jesmo li kao narod narušeni? Ne traje li u nama već dugo nutarnja borba? U izvanjskom i nutarnjem ratu morali bismo biti pobjednici. Ovaj koji nas udara izvana znak je hitnosti i prijeke potrebe da pobijedimo u tom drugom ratu. Drugim riječima: jesmo li spremni na *obraćenje*?

Činimo li se raspoloživim za Božju riječ, koja je znakovita i kroz naša zbivanja, i koja stvaralački može privesti kaos, »pustoš i prazninu« (usp: Post 1,2) u harmonični kozmos sedmog dana (Post 1)? Postajemo li u Gospodnjoj ruci poput gline »u ruci lončarevoj« (Jr 18,6) koja se prepušta čudesnom oblikovanju? Bog uvijek stvara, svojom riječju, dahom! Trebalo bi mu s prepustiti da nas oblikuje kao što je to činio stvarajući prsvijet, prvog čovjeka, Izraela u njegovu progonstvu.

Znamo li otkriti svoj *identitet*, prepoznati da nam je, premda smo »maleni Božji ostatak« (*reliquiae reliquiarum*), kao narodu povjereno osobito poslanje u svijetu, uloga izabranosti²⁷ i istodobno odgovornosti...?

Hoće li se u našem narodu dogoditi kvalitativna promjena, pravo novo stvaranje, kao što se zbilo u biblijskom progonstvu? Hoćemo li u ovim vremenima *nestajanja postati* narod Božje riječi, za koji u Izajiji čitamo da izlazi iz Gospodnjih usta i ne vraća se bez ploda (Usp. Iz 55,11)?

Možemo li zamisliti svoj grad, svoja naselja, tako da bi ih se smjelo ezekijelovski nazvati »GOSPOD je tu« (Ez 48,35) i da to ime odgovara njihovoj stvarnosti jer u njima stanuje narod s kojim je Gospodin sklopio »novi savez« (Jr 31,31), i da za nas može reći da svoj zakon stavlja u našu dušu i upisuje ga u naše srce, da će biti Bog naš, a mi narod njegov (Usp: Jr 31,33)?

Znamo li već poput Danijela »sanjati« i »otkriti«: zvjerstva će biti dokrajčena i u hrvatskim zatiranim krajevima. Na našem horizontu mora se pojaviti i na svakom licu odsijevati lik istinskog Čovjeka. Na njemu će biti prepoznatljivije »crte« lica uskrslog Isusa, »Sina Čovječjeg«, koji je »novi Adam«, tj. prvi čovjek novoga čovječanstva.

Hoćemo li svoju tragediju znati i uspjeti preokrenuti u stvaralačku šansu, tendenciju ništavila preobraziti u stvaralački zamah nošen Božjom riječju?²⁸

Tada će naš mir postati izajijanski, »kao rijeka« (48,18), naša pobjeda potpuna.

Za vrijeme stradanja biblijskog naroda pojavio se niz izgrađenih osobnosti, raznih zvanja, potpuno prožetih Božjom riječju. Nazivamo ih *prorocima*. Po njima stvaralačka i osloboditeljska Božja riječ postajala je oči-

27 Vjerujući u svoju izabranost istovremeno vjerujemo u izabranost svakog pojedinog naroda koja je specificirana njihovim zemljopisnim, povijesnim... smještajem u svijetu.

28 Mnogi su silni i veliki narodi u povijesti nestali. Maleni je narod Božje riječi uvijek uspijevao oživjeti, premda je bio napadan, masakriran, istrebljivan. Potpuno istjerivan iz svoje domovine uvijek se vraćao.

ta njihovu narodu. Nadamo se da takve osobe već djeluju u našem narodu.²⁹

Sažeto rečeno, ljudi Božje riječi tijekom naših stradanja i u poratno vrijeme pokazivat će istinsku nadu, polazeći od stvarne osobne i narodne situacije pozivat će na obraćenje, u tendenciji našeg nestajanja (uništavanja) otkrivat će naš identitet kojem bi karakteristika trebala biti postajanje, nasuprot krajnjem poniženju čovjeka isticat će veličinu ljudskog dostojanstva.

U konkretnim okolnostim ova će se biblijska usmjerenja odražavati u raznim oblicima.³⁰

Tako ćemo i naše tragično stradanje, kojemu nije kraj s prestankom pucanja, iskusiti kao mjesto stvaralačke Božje riječi za nas.

- 29 Dobro je što govorimo o obnovi, ali taj naš govor ne smije biti puko nizanje »propisa«..., jer bi to moglo postati nametnuto breme ili moraliziranje. Naravno, nemoguće je bez konkretnih orijentira i zahvata, ali se oni, ako smo narod Božje riječi, trebaju javljati iz jednog horizonta stvaralačkog življenja s Bogom. Njihovi se plodovi ne mogu očekivati preko noći.
- 30 Vrijedno je zapaziti razmišljanje Stjepana KUŠARA u vezi s obnovom, koji predlaže »šest temeljnih vrijednosti bez kojih nema obnove«: sloboda, brak i obitelj, vrijednost života i pravo na život, solidarnost, supsidijarnost (»načelo koje u životu države i društva ograničava centralizam i presezanje vlasti na područje privatnog života građana... tamo gdje su oni nosioci prava, kompetencija i obveza«), opće dobro (»skup onih uvjeta društvenog života koji grupama i pojedincima omogućuju da potpunije i lakše dođu do vlastitog savršenstva«, GS 26). Kušar zaključuje da »razmišljanje treba ići dalje« i: »Kad se vrednote projiciraju iz duše u ambijent te se poput odjeka iz ambijenta vraćaju (promijenjene i umnožene) u dušu nastaje domovina, 'mjesto gdje ja razumjem drugoga i gdje drugi razumje mene' (K. Jaspers)« /Članak »Nema obnove bez odgovornosti«, GK, Broj 15, 12. travnja 1992, str. 5/.

*PROPHET – MAN OF THE WORD OF GOD
– IN THE SUFFERING OF HIS PEOPLE*

Pero Vidović

Summary

In this article the author bears in mind the war and post-war situation in Croatia. He suggests brief answer to the question on the justification of war. In a review of the history of the biblical people, he draws attention to war sufferings on two occasions: on the exile and on the tyranny of Antioch IV Epiphanes, in which four men of the Word of God were involved – the prophets Ezechiel, Jeremiah, Deuteroisaiah, and Daniel. From the point of view of those prophets and their actions during the wartime sufferings of their people, the author proposes some directions for the acting of men of the Word of God in the present sufferings of our country.